

Rasmussen, T. H. (1999). Går tiden sådan rundt og rundt? (Tidsskrift) 0-14. – Årg. 9, nr. 1. - S. 18-24.

Denne publikation stammer fra www.livsverden.dk - hjemstedet for:

Forum for eksistentiel fænomenologi

Et tværdisciplinært netværk af praktikere og forskere, som anvender eksistentiel-fænomenologiske grundlagstanker og perspektiver i deres arbejde.

Husk at angive korrekt kildehenvisning ved referering til denne artikel. Den korrekte reference fremgår øverst på denne side.

Læs mere om Forum for eksistentiel fænomenologi
og download flere artikler på
www.livsverden.dk

English version:

This publication is downloaded from www.livsverden.dk – the home page of

The Society for existential phenomenology

A Danish cross disciplinary society of practitioners and researchers who make use of existential phenomenological theory and perspectives in their work.

For more information and downloadable articles visit
www.livsverden.dk

Går tiden sådan

I den tidlige barndom er tiden til stede som et fænomen, den ændrer sig med stemningen.

børn lever i nuet - siger vi - men de har også en erindring om, hvad der er sket og en forventning til kommende oplevelser. Selvets tid er det fænomen, der binder fortid, nutid og fremtid sammen til en meningsfuld helhed

Af Torben Hangaard Rasmussen, pædagog og forskningsassistent ved Universitetet i Halmstad

Da min dreng var 4-5 år, spurgte han mig en dag, samtidig med at hans blik var stift rettet mod sekundviseren på mit ur: »Far, hvorfor bevæger den sig rundt?« Jeg

vidste ikke, hvad jeg skulle svare og sagde henkastet: »Når viseren bevæger sig rundt, kan man se, at tiden går.«

Svaret affødte et nyt spørgs-

mål: »Hvorfor siger man, at tiden går?« »Det ved jeg ikke«, lød mit svar. Min dreng kiggede nok en gang på mit ur og fulgte med koncentreret mine viserens bevægelse.

Et andet spørgsmål dukkede op på hans læber: »Går tiden sådan rundt og rundt?« Min dreng forventede tilsyneladende ikke noget svar, for pludselig gav han sig til at lege og glemte alt om tiden. Jeg brugte dog en del tid på at fundere over hans spørgsmål - men fandt ikke umiddelbart noget svar.

De fleste voksne har et nærmest selvfølgeligt forhold til tiden. Den skal helst være der som en til enhver tid aflæselig størrelse. Hvis jeg vil vide, hvad klokken er, kigger jeg blot på uret. Uden at tænke nærmere over det diskuterer man forestående begivenheder, der ligger fremme i tid, og dagens hændelser er heldigvis ikke uigenkaldeligt forsvundet i fortidens mørke. Ved hjælp af erindringens lys hentes de atter ind i nutiden og bliver for eksempel et fælles samtaleemne ved aftensmaden.

Tid til at orientere sig

Tiden er et uundværligt orienteringsmiddel i hverdagen. Den hjælper mennesket med at finde fodfæste i den daglige strøm af informationer, der hele tiden skal tages stilling til: E-mails, telefonopkald, hjembragte sedler og indkaldelser fra skole og institution, evalueringsskemaer, tidsfrister, lektielæsning, TV-avis etc.

Et hastigt blik på uret om morgenen gør det muligt at aflæse, hvor lang tid der er gået, siden jeg gik eller kørte hjemmefra, eller hvor lidt tid der er tilbage til både at aflevere mit barn i institutionen og nå toget. Tiden

forvandles til et fænomen, der kan indeles i sekunder, minutter, timer, dage, uger, måneder og år. Det er både betryggende og undertiden også ligefrem uroskabende altid at kunne kigge på et ur og vide, hvad klokken er.

Vi ved tilsyneladende, hvad tid er, idet den er en magtfuld størrelse, der styrer vores til tider stressede hverdagsliv ned i den mindste detalje. Som sådan bringer den både orden og uorden i vores liv. Men hvad er tid? Det ved vi med stor sandsynlighed ikke, hvis nogle spørger os, og vi bliver bedt om at sætte ord på dét, der regulerer vores hverdagsliv. Det mest selvfølgelige bliver pludselig til en gåde, hvis en dreng spørger, om tiden går rundt og rundt. Det er vanskeligt at forklare, hvad tid er, og det er uden tvivl én af grundene til, at børns forståelse og oplevelse af tid er et relativt uudforsket emne inden for børnepsykologien.

Stemningens tid

De fleste undersøgelser går stiltende ud fra, at børn skal igennem en længerevarende udviklingsproces, før de lærer »klokketiden« at kende. Det er en indfaldsvinkel, der næsten udelukkende fokuserer på barnets intellektuelle forståelse af den abstrakte og kvantitativt bestemte tid, der er fremherskende i de voksnes verden.

Indtil 5-6 års alderen har et barn først og fremmest et oplevelsmæssigt forhold til tiden. Det lever i stadigt skiftende stemninger, der giver tiden en kvalitativ fremtoning.

Det erfarer for eksempel, at tiden ikke vil gå, når det utålmodigt venter på, at forældrene som lovet skal hente det efter »frugt« i institutionen, eller hvis det keder

Kan man tale om, at fremtiden eksisterer? Og at fortiden er til i sig selv?

sig bravt i skoletimen. Det ønsker brændende, at tiden skal gå hurtigere i det øjeblik, at det ser hen til, at det bliver juleaften, og tiden kan vokse til en skræmmende magt, hvis det frygter for en begivenhed, der skal finde sted i morgen.

Tiden kan dog også have en mere venlig og imødekommende skikkelse, når barnet er opslugt af en leg. Netop da synes tiden at vide sig ud og være omslynget af evigheden.

Menneskets dybeste erfaringer udspiller sig i tidens dimension. Det gælder også for barnet, der ligesom den voksne kender til glæde og frygt, forventning og skuffelse, selvforglemmelse og kedsomhed. Det kan med glæde erindre en tidligere begivenhed fra en ferie, og det kan med begejstring se hen til, at det snart skal begynde at gå til fodbold eller dans. Det kan blive dybt skuffet, hvis den forventede begivenhed udebliver eller viser sig ikke at kunne leve op til de oprindelige forestillinger. Skuffelsen afholder dog ikke barnet fra på ny at leve i en forventning om, at noget nyt og spændende måske er undervejs. Hele barnets eksistensmåde er bestemt af, at det langt mere lever i mulighedernes end i virkelighedens verden.

Hvordan manifesterer tiden sig i barndommen?

Barndomstid

I den tidlige barndom (0-5 års alderen) er tiden først og fremmest til stede som et fænomen, der ændrer sig alt efter stemningen, der ligger til grund for oplevelsen. Stemningerne og oplevelsen af tid ændrer sig ikke blot i løbet af den enkelte dag eller måned. Tidsoplevelsen ændrer sig som bekendt ligeledes med årene.

Jeg erindrer selv, at min egen barndoms skoleferier til tider syntes endeløst lange. Havde jeg ikke nogle at lege med eller blev træt af at sparke min slidte læderfodbold op ad væggen derhjemme, dukkede længslen efter skolen og kammeraterne op. Tiden, og det vil i virkeligheden sige den nære fremtid, blev uudholdeligt tom, fordi den intet nyt havde at byde på. Voksne oplever sjældent en ferieperiode som et endeløst forløb. De fleste bliver lettere triste til mode, når de opdager, at der er gået tre til fire uger, og de på ny skal til at arbejde.

Den stemningsbetonede oplevelse af varighed er et af de områder, hvor forskellen mellem den kvantitativt bestemte og den levede eller oplevede tid er mest markant. Det kan være oplevelsen af varighed i forbindelse med en handling eller begivenhed, eller der kan være tale om et mere generelt perspektiv, der viser, at »livets hastighed« opleves forskelligt, alt efter om man er barn eller voksen.

Den (op)levede tid er som sagt ikke en ensartet størrelse, der kan tælles i sekunder, minutter eller timer. Der er selvfølgelig intet i vejen for eksperimentelt at måle, hvor dygtigt barnet er til at bedømme, hvor lang tid der er forløbet i forbindelse med udførelsen af en handling, men det er mindre interessant, idet hverken barnet eller den voksne forholder sig neutralt registrerende til omverdenen.

De daglige oplevelser vandrer ikke sporløst hen over barnet. Nogle forsvinder måske i glemslen Andre hentes atter frem i erindringen, og fortiden er på ny nærværende i barnets nutid. Den nære fremtid virker dog mere tillokken- de for et barn, fordi det jo har hele

livet liggende foran sig som en uendelig mulighed. Sammenlignet med hvad der venter fremme i tid, har fortiden ikke så meget at byde på, når man er barn. I erindringen forholder barnet sig i ny og næ til sin egen fortid og genkalder sig glimt af tidligere oplevelser. Den nære fremtid dukker op i skikkelse af forventninger, fantasier og nu og da som frygt for, hvad det nye måtte bringe.

Fortid - nutid - fremtid

Den gængse opdeling mellem fortid - nutid - fremtid er så rodfæstet i »den daglige tidsforståelse«, at den forekommer som en klokkeklar selvfølgelighed, der ikke vækker nævneværdig undren. Fremtiden synes i en jævn bevægelse at glide over i fortid. Det selvfølgelige ved denne opdeling forsvinder ved nærmere eftertanke; for hvad vil det egentlig sige, at noget følger efter hinanden i tiden? Hvordan bliver fremtiden til fortid, og hvad er det, der går eller strømmer af sted? Kan man tale om, at fremtiden eksisterer? Og at fortiden er til i sig selv? Er tiden en slags beholder, hvorigennem begivenhederne løber som en flod?

Hvis et barn kredser om sin fødselsdag, der skal holdes næste dag på McDonalds, er det en fremtidig begivenhed, det har i tankerne. Den er imidlertid ikke indtruffet endnu og har derfor strengt taget ikke karakter af at være til. Det samme må siges at være tilfældet med fortiden. De forskellige lege, et barn har deltaget i det meste af dagen, eksisterer ikke længere, når søvnen er ved at overmande det om aftenen. I glimt kan nogle af dagens oplevelser med kammeraterne i børnehaven selvfølgelig defilere forbi, men handlingerne som

sådan er ikke længere nærværende. De er ikke længere.

Det er tilsyneladende kun det spinkle øjeblik, der kan gøre krav på at være til, men nutiden er kun nutid, for så vidt som det enkelte øjeblik uophørligt glider ud af mine hænder for at svinde væk i fortiden. Hvis øjeblikket varede ved i det uendelige, hvis det ikke gik over i fortid, ville mennesket være et englelignende væsen og leve i evigheden.

Det er unægtelig et filosofisk problem, at øjeblikkets eksistens er yderst flygtigt og tilmed afgrænser sig til en fremtid og en fortid, der ikke er til. Hverken fremtid eller fortid er, men kun nutid, der bliver til - ved at forsvinde.

Den dagligdags forståelse af tid som en mere eller mindre usynlig størrelse, der kan gøres håndgribelig ved at aflæse den på et ur, viser sig ikke at holde stik. Tiden er ikke længere et stof, der som en flod flyder mere eller mindre hurtigt af sted/Tiden synes snarere at opløse sig selv i et intet.

Hvordan går det til, at både børn og voksne alligevel taler om fortidige hændelser og fremtidige begivenheder på den mest selvfølgelige måde? Der må være en instans, der holder igen på og giver de hurtigt forbigående indtryk form og dermed en vis »tidsmæssig« udstrækning.

Hvis et barn ikke var i stand til at fastholde sine oplevelser, ville det ikke kunne danne sig forestillinger om fremtiden. Det ville kort sagt være udleveret til et stadig skiftende øjeblik og leve i et kaos af simultane indtryk. Den »tidsmæssige instans«, der både holder igen på og former barnets oplevelser, vil jeg kalde for selvet. Selvet er broforbindelsen mellem barnet og omverdenen og skaber

Hvis øjeblikket varede ved i det uendelige, hvis det ikke gik over i fortid, ville mennesket være et englelignende væsen og leve i evigheden

kontinuitet og sammenhæng i dets oplevelser og er grundlaget for, at det med tiden bygger en identitet op. Med andre ord: Selv, tid og identitet hører uløseligt sammen i barndommen.

Alle barnets oplevelser eller forestillinger bindes sammen af selvet, der har sin egen form for nutid.

Selvets tid

Selvet bringer orden i barnets oplevelser ved at fastholde dem i erindringen. Men fastholdelsen står ikke alene. Den er også kædet sammen med en stadig fremadrettet skabelse af nye oplevelser, der foregriber det kommende. Øjeblikket er selve det gennemgangsled, der giver de enkelte hændelser mening for barnet. Selvet udøver kort sagt en tredobbelt virksomhed. Det lader ikke oplevelserne forsvinde i det tomme intet. Det giver her og nu mening til oplevelserne, og sidst men ikke mindst åbner den barnet mod det mulige ved at lade det fremtidige få liv. Et eksempel

dukker op af i min egen erindrings-

dring: For år tilbage var jeg i cirkus med min yngste datter. Med forventningsfulde øjne og højt talende stemme fulgte hun ivrigt med i et klownenummer og forsøgte at pejle sig ind på, hvad klownen mon ville finde på i næste øjeblik.

Ivrigheden fik hende nærmest til at snuble over ordene. Alligevel var hun i stand til at fastholde de foregående ord et kort øjeblik, mens hun talte i en lind strøm og allerede var i færd med at formulere, hvad hun ville sige i næste øjeblik. Hvis min datter ikke havde været i stand til at fastholde, hvad hun lige havde sagt, ville hun ganske enkelt have mistet tråden.

Det er rent faktisk, hvad der især for distraerede mennesker, når de pludselig stopper op i en sætning og går i stå. Hvad var det nu, jeg sagde? De har »glemt«, hvad de lige har sagt og kan derfor ikke gå videre i deres beretning, fordi fastholdelsen er sat ud af kraft. Et kort øjeblik var de, som sproget så præcist udtrykker det, »borte fra sig selv«. Talens indhold bliver dog også usammenhængende og falder fra hinanden, hvis barnet ikke er lidt forud for sig selv og allerede foregriber, hvad det vil sige i næste øjeblik.

Min datters højlydte tale under cirkusforestillingen er blot et enkeltstående eksempel på, hvordan den oprindelige oplevelse af tid er en enhed af, at man både kan fastholde, fremstille og foregribe noget. Oplevelsen strækker sig ud, således at den kæder det forgangne sammen med det kommende. Det er denne dynamik, der bevirker, at oplevelsen hænger sammen i en meningsfyldt helhed eller falder fra hinanden, hvis barnet lever under

Selv, tid og identitet hører uløseligt sammen i barndommen

stress og har vanskeligt ved at skabe sammenhæng i alle de indtryk og informationer, det dagligt bliver mødt af.

Den oplevede tid har sin midte i selvet, der er den instans i øjeblikket, som redigerer og sammenfatter oplevelserne for barnet. Det vil sige, at selvet er det afgørende »redaktionscentrum«, hvorfra og hvorigennem barnet »konstruerer« tiden.

Det forstyrrede selv

Et barn oplever som sagt tiden igennem øjeblikkets skiftende stemninger. Keder det sig, går tiden i stå. Tiden opleves som endeløs, fordi barnet hele tiden spejder efter nye forløsende muligheder i den nære fremtid. Tyngdepunktet ligger udelukkende i den foregribende og som oftest forgæves afsøgning af omverdenen, der skal bære hele oplevelsen.

Det modsatte er tilfældet, når et barn er nærværende og opslugt af en spændende leg. Her er det den øjeblikkelige skabelse af de enkelte indtryk, der vejer tungest. De fremtræder i en forstærket skikkelse og synes at bevæge sig lynhurtigt og forsvinde væk. Fastholdelsen af oplevelsen spiller en underordnet rolle i det øjeblik, at et barn giver sig hen i en leg og glemmer - sig selv. Det er blandt andet derfor, at et barn kan have vanskeligt ved at huske, hvad det egentlig har leget, hvis det bliver bedt om at genfortælle sine oplevelser.

De vekslende stemninger er dog ikke den eneste indfaldsvinkel til en forståelse af barnets konkrete oplevelser af tid. Tiden er også til stede som en magt i hverdagen, der griber regulerende og forstyrrende ind i barnets liv. Det skal lære, at der er en bestemt spisetid, skoletid, fjernsyns-

tid, sovetid og så videre. Det skal ligeledes lære, at en og samme handling kan have forskellige tidsfrister. Nogle gange er det nødvendigt at gøre tingene færdige og rydde hurtigt op efter sig. Andre gange kan man ikke fuldende en leg, fordi de voksne har travlt. Et barn lærer med tiden, at der følger ganske bestemte opdragelsesnormer i kølvandet på tiden.

Mindreårige børn er på sin vis usamtidige i deres forhold til det tempofyldte tidsmønster, der er fremherskende i det informationsteknologiske samfund, idet deres tidsoplevelse gennemgængende er langsom og konkret. De har ikke nogen synderlig fornemmelse for, at tid er noget, der kan spares eller ødes væk. Indirekte kender de dog allerede i en tidlig alder til at skulle skynde sig, fordi forældrenes tidsplan fortæller, at familien er bagud i dagens program. Det tager tid for et barn at orientere sig i forhold til de hurtigt skiftende begivenheder, og derfor må det uvægerligt opleve en del tidssammenstød med voksne, som er indflettet i handlemønstre, hvor det gælder om at være hurtig og præcis.

Børn og stress

Det sætter selvfølgelig sit præg på opdragelsen, at livet i det moderne samfund er præget af et stadigt accellererende tempo, og at vi alle dagligt bliver mødt med kravet om at få flere ting fra hånden og tilmed gøre det hurtigere og bedre. Vi skal have succes og frem for alt ikke fiasko. Med jævne mellemrum beretter medierne om, at en del forældre oplever at have for lidt tid sammen med deres børn, og at de må løbe stærkt for at kunne nå det hele. Jo mindre tid forældre-

Fremtiden kommer af sig selv, fremskridtet ikke

*Poul Henningsen
1894-1967,
dansk forfatter og
arkitekt*

Selvet er det afgørende »redaktionsrum«, hvorfra og hvorigennem barnet »konstruerer« tiden

ne har, desto mere tales der om, hvor vigtigt det er at have »kvalitetstid« sammen med børnene. Hvad det så end er!

Manglen på tid, det høje tempo, rastløsheden og troen på, at det gælder om hele tiden at blive bedre og bedre har selvfølgelig også indflydelse på de forventninger og krav, vi stiller til børnene. Nogle af børnene kan måske slet ikke leve op til dem og bliver stressede, hvilket er ensbetydende med, at de lever med et selv, der er »tidsmæssigt forstyrret«. De magter ikke altid at sortere og skabe sammenhæng i den enorme mængde af information, de dagligt konfronteres med, og bliver måske tilmed stillet over for krav, som de har vanskeligt ved at indfri.

Måske vil vi fremover møde børn, der i en eller anden forstand »lider under tiden«. For snart 20 år siden skrev den amerikanske psykolog David Elkind en bog, han kaldte »The Hurried Child: Growing up Too Fast and Too Soon«. Måske var han forud for sin tid, da han skrev disse ord om børn, der paces frem:

»Til forskel fra de forkælede børn, der bliver ved med at være børn for længe, vokser pacede børn op for hurtigt og bliver i deres unge år presset hen mod mange forskellige præstationer og bliver udsat for oplevelser, der stiller deres tilpasningsevner på en hård prøve. Præcis som forkælede børn i grunden blev belastede af frygten for deres egen magt, bliver pacede børn belastede af frygten for fiasko - for ikke at præstere noget hurtigt nok«.

Litteratur:

Torben Hangaard Rasmussen:
Børnetid og voksentid, Gyldendal
1990